

*Г.Л. Звонкова,
наук. співроб., канд.іст.наук*

Початок рентгенологічних досліджень в Харкові

Передумови розвитку рентгенології та радіології в Харкові були закладені на початку ХХ століття. У 1902 р. С.П.Григор'єв (1878—1920) закінчив медичний факультет Харківського університету і організував рентгенологічний кабінет. Спочатку його було розташовано в Миколаївській лікарні (нині 2-га Міська клінічна лікарня). С.П.Григор'єв був надзвичайно відданим своїй справі лікарем, вченим-рентгенологом. Він уперше в світовій науці показав можливість виявлення патології червоподібного відростка за допомогою рентгенологічного дослідження, розробив рентгенологічний метод дослідження нирок. Він склав проект організації Рентгенологічної академії — установи, аналогів якої в той час ще не було навіть в Європі. У 1920 р. С.П.Григор'єв заснував Першу українську рентгенівську академію, директором якої він став, але коли почала втілюватися у життя його ідея, він раптово помер від черевного тифу. Академії було присвоєно його ім'я [1, с. 314].

За період від заснування до 1923 року в академії почали функціонувати рентгенодіагностичне, рентгенотерапевтичне відділення, науково-пропедевтичний кабінет, фізичне відділення та стаціонар з хіміко-бактеріологічною лабораторією. Величезна роль в організації роботи цих відділень належить лікарю Б.М.Варшавському.

До 1923 р. в академії було практично відсутнє обладнання, що дуже уповільнювало діагностику злоякісних пухлин. Після придбання за кордоном сучасного обладнання вона не поступалася жодній подібній установі Заходу. Діяльність академії визначилась вирішенням трьох завдань: надавати рентгенологічну і радіологічну допомогу населенню;

науково розробляти питання, пов'язані з рентгенологією і радіологією; готувати кваліфіковані кадри, які б витісняли приватно практикуючих лікарів [2, ф.845, оп.3, од. зб.3401, арк.338].

З кінця 1924 р. після того, як уряд України почав виділяти кошти, активізувалася робота відділів. За три роки організовано роботу патологічної і мікроскопічної лабораторій, кабінету глибокої рентгенотерапії. Переустатковано деякі рентгенкабінети. Замість старого апарату Сіменса для діагностики встановлено новий, більш досконалий. Нові апарати надали можливість отримувати знімки за 0,5 с замість 10—15 с, що досягалося на попередньому обладнанні. У кабінеті поверхневої терапії було встановлено два індуктори для роботи на двох трубках. Клініка розширилася до 40 ліжок проти 20 у 1923 р. Штат збільшився до 63 осіб проти 47 у 1923 р. Серед них стало 22 лікарів, 19 працівників середнього медичного і 22 нижчого персоналу [2, ф. 845, оп.3, од.зб.3401, арк.340; 3, ф.342, оп.2, од. зб.1222, арк. 84].

З 1921 по 1925 рр. заклад щорічно поповнював бібліотеку науковою літературою і періодичними виданнями. Їх кількість збільшилась відповідно з 1642 до 2512 видань. З 1924 р. уряд України виділив кошти на передплату 30 журналів, в тому числі з-за кордону [4, с. 153—155].

Рентгенотерапевтичне відділення з 1925 до 1941 рр. очолювала перша в СРСР жінка-радіолог Г.Г.Ченч. Наприкінці 1925 р. з лабораторії М.Кюрі надійшов радій, що поклало початок радіотерапії онкохворих не лише в академії, а й в інших закладах України.

У 1925 р. академію було реорганізовано в Український центральний рентге-

норадіологічний і онкологічний інститут (з 1956 р. Харківський науково-дослідний інститут медичної радіології). З 1923 по 1937 рр. заклад очолював Г.О.Хармандар'ян. У цей час біологічний відділ інституту очолював О.В.Репрєв (1853—1930), який пізніше організував патофізіологічну лабораторію. Саме в цій лабораторії були проведені оригінальні дослідження впливу рентгенівських променів на обмін речовин, обміну речовин при злоякісних новоутвореннях, пострадіаційних порушень білкового обміну. Все це дозволило розробити основи дієтології онкологічних хворих. У цей час в інституті починаються дослідження в галузі радіаційної патофізіології, представниками яких були І.М.Міщенко і С.М.Левадов.

В інституті під керівництвом професора О.Д.Тимофєєвського було розроблено метод отримання експлантатів злоякісних пухлин людини, які культивувалися поза людським організмом до 8 місяців. Дослідження було узагальнено в монографії, відзначеній Державною премією (1948).

Інститутом вперше в історії онкології у 1928 році почали створюватися онкологічні диспансери як вища форма організації протиракової боротьби, що передбачає єдність профілактики і лікування.

В інституті спільно з працівниками Фізико-технічного інституту АН УРСР досліджувалася дія променистої енергії. У 1928 р. інститут почав видання журналу «Вопросы онкологии».

З другої половини 20-х років в інституті було налагоджено навчальну роботу. Вже у 1926 р. тут слухали практичний та теоретичний курси 117 слухачів-інтернів, 5 осіб, відряджених Окружною інспектурою, і 25 осіб — курсантів наукової асоціації. З інтернами було проведено 30 семінарів, на яких слухачі зробили 40 доповідей. Збільшення звертань хворих на злоякісні новоутворення змусило інститут обладнати кабінет глибокої терапії додатковим апаратом, роз-

горнути роботу радіотерапевтичного кабінету, значно розширити діяльність біологічного відділу за рахунок поповнення його новим обладнанням. З цією метою на 1927/1928 рр. інституту з бюджету Наркомздор'я України було відпущено 180 тис. карбованців [3, ф. 342, оп.2, од. зб.1222, арк.84].

У 1930 р. інститут у своєму складі мав вже п'ять відділів: біологічний; клінічний; рентгенодіагностичний; рентготерапевтичний і радіотерапевтичний. Протягом року велося будівництво приміщень. Лабораторії і кабінети відділів поповнювались сучасним обладнанням. З цього часу інститут виробив систему співробітництва з окржними клініками з питань діагностування і лікування хворих злоякісними новоутвореннями.

З року в рік в інституті розширювалося коло питань науково-дослідних робіт з радіодіагностики та радіотерапії, вивчення впливу променевої енергії на злоякісні новоутворення. Тут пройшли випробування рентгенівські трубки, вироблені Ленінградським електровакуумним заводом. Інститут дав дозвіл на їх демонстрацію на 1-му Всеукраїнському з'їзді терапевтів. Демонстрував виробу лікар Б.М.Варшавський. На підставі досліджень співробітників на наукових конференціях інституту було зроблено 22 доповіді. 12 доповідей підготовлено і надіслано на 3-й Всесоюзний з'їзд рентгенологів. Авторами їх були професори Репрєв і Мельников, лікарі Розенцвейг і Єлькін та інші [3, ф.342, оп.2, од. зб.1222, арк. 21, 83—84].

У 1937 р. в Харкові проходила Перша українська конференція рентгенологів та онкологів. У ній взяли участь лікарі та науковці Харкова, Києва та інших регіонів України.

Отже, на початку ХХ століття в Харкові починають закладатися основи української рентгенологічної науки, яка із самого початку свого заснування була нерозривно пов'язана з вирішенням соціальних проблем. Практична допомога

населенню, удосконалення методів лікування і профілактики онкозахворювань — основні напрямки діяльності науковців в цій галузі. До кінця 20-х років XX сто-

ліття в Харкові було досягнуто конкретних результатів завдяки функціонуванню Українського центрального рентгено-радіологічного і онгологічного інституту.

1. *Харків — моя мала Батьківщина.* — Харків, 2003. — 544 с.
2. *Державний архів Харківської області, фонд Харківського окружного виконавчого комітету.*
3. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, фонд Наркомздорв'я.*
4. *Наукові установи та організації УСРР.* — Харків: Державна планова комісія УСРР, 1930. — 480 с.

*Л.О. Клименко,
наук. співроб., канд. іст. наук*

Вивчення психічної діяльності людини фізіологічними методами: до історії проблеми

В сущности нас интересует в жизни только одно: наше психическое содержание. Его механизм, однако, и был и сейчас еще окутан для нас глубоким мраком.

І.П. Павлов

Історія фізіологічної науки визнає, що жодна теорія не мала такого широкого і благотворного впливу на світову науку і розвиток наукової думки, як теорія вищої нервової діяльності І.П. Павлова. Павлов був першим, хто запропонував об'єктивний підхід до вивчення психічних феноменів людини. У своїх дослідженнях основну увагу вчений зосередив на експериментальному аналізі діяльності великих півкуль головного мозку. Це стало можливим на основі створеного Павловим метода формування умовних рефлексів. В його лабораторіях досить детально було вивчено правила утворення умовних рефлексів та їх специфічні особливості: виникнення протягом індивідуального життя, непостійність, виняткову мінливість в залежності від факторів оточуючого середовища. Ці особливості умовних рефлексів забезпечують організму досконалу індивідуальну адаптацію. В умовному рефлексі Павлов побачив ме-

ханізм, завдяки якому розширюються можливості організму до необмеженого удосконалення.

Потрібно відзначити, що І.П. Павлов став неперевершеним спадкоємцем своїх попередників. Розробка його об'єктивного методу при вивченні функцій головного мозку ґрунтувалася на досягненнях в галузі фізіології центральної нервової системи, тому доцільно надати ескізу характеристику шляху розвитку знань про діяльність головного мозку. Перш за все слід згадати наукові роботи російського природознавця І.М. Сеченова. У 1863 р. він виклав основні аспекти рефлексорного походження психічних феноменів у науковому трактаті «Рефлекси головного мозку» [1]. Використовуючи небагатий на той час матеріал щодо функцій мозку, Сеченов теоретично обґрунтував положення про те, що такі психічні процеси, як сприймання, відчуття, пам'ять, мовлення, мислення, є проявом рефлексорної діяльності мозку.